

הַלְבוּת הַתְּפִלָּה סִימָן קיד

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק כב]

כל אותה הקדינה מתפללין ומתענים על הגשמים.⁽²³⁾

בשורת שבת הלוי (ח"י סי' יט אות ב) שאף לדעת הרעק"א לא יצא ידי חובה, שהרי גם במעין שבע' יש לומר 'המלך הקדוש', ורק בדיעבד אם שכח לאומרו במעין שבע' נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובה. ואם שכח 'מוריד הגשם' בבית חנינים, שבו אין אומרים 'מעין שבע', דעת הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה שם) שלדעת הרעק"א הנ"ל יוצא בדיעבד, שהרי רואים שאין הזכרת 'מוריד הגשם' מעכבת בליל שבת.

[ביה"ל ד"ה אין מחזירין]

תְּחוֹר וְזָמַר וְשָׁמַע.⁽²⁷⁾

(27) ולא התבאר להיכן יחזור לאחר שהזכיר גשם, וכתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל פכ"ג הע' קיז) שיחזור לימכלכל חיים, וכמו שכתב המשנ"ב להלן (סי"ק לב ובביה"ל סוף ד"ה בלא), שאין לחלק אם נזכר קודם 'השם' או לאחר מכן [ואינו דומה למבואר במשנ"ב להלן (סי"ק כט) שחזור לזממן אתה, משום ששם יכול לאומרו במקומו אלא שצריך לחזור כדי לסיים במעין החתימה, אבל כאן שאינו יכול לאומרו במקומו וצריך לחזור, יחזור לימכלכל חיים].

[משנב ס"ק כח]

אֶפְלוּ תַבַּת 'אָתָּה' לְבָדָה,⁽²⁸⁾ והוא הדין אם התחיל לומר 'נְקַדְשֵׁנוּ'.⁽²⁹⁾

(28) ובביה"ל לקמן (סי' תפז ס"א ד"ה תוך) הוכיח שבאופן זה לא מועילה חזרה, ושלא כדעת הפמ"ג (שם א"א ס"ק א) הסובר שאף אם התחיל את הברכה שלאחריה, כל שלא אמר ממנה ד' תיבות מועילה חזרה.

(29) ובטעם הדבר כתב בהגהות הרעק"א (ס"ו), שכשהתחיל קדושה נחשב כהתחיל 'אתה קדוש', משום שקדושה היא תוספת דברים בברכת 'אתה קדוש' ואין זה ענין בפני עצמו [וראה עוד בזה בשורת מנחת שלמה ח"א סי' ב ד"ה ולכן].

[משנב ס"ק כט]

דְּבַעֲיָן מַעֲיָן תְּחִימָה סְמוּךְ לְתַחֲמִימָה.⁽³⁰⁾

(30) ומ"מ אפילו אם לא אמר מעין החתימה סמוך לחתימה, כתב בשורת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' קע, הובא בכף החיים ס"ק מה) שאינו מעכב. והגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שלו) כתב שלכאורה כך מבואר גם במשנ"ב לעיל (סי' סו ס"ק נב), אלא שהוסיף שיש לדון בזה, ששם אמר מעין החתימה סמוך לחתימה אלא שהפסיק אחר כך לעניית קדיש וקדושה, אבל אם לא אמר כלל מעין החתימה אולי מעכב.

[משנב ס"ק לב]

סִיּוּם בְּרָכָה זוּ לְגַמְרִי⁽³¹⁾ לְעִנְיָן כָּל הַדְּבָרִים שֶׁמְחַזְרִין אוֹתוֹ.⁽³²⁾

(31) והוסיף הגר"י קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' יח) לבאר, שאינו נחשב הפסק בין הברכה שאמר לברכה שעתידי לומר, כיון שמלבד שהוא תיקון לברכה שאמר, הרי זה תיקון וצורך גם לברכות הבאות, שבלי זה גם בברכות הבאות לא יצא ידי חובה, וראה שם שהשוה דין זה להפסק בין ברכת המוציא לאכילה.

(32) ולפי זה הקשה בביה"ל לקמן (סי' קפח ס"ו ד"ה שנתן), שבשבת ויום טוב אם שכח בברכת המזון 'רצה' או 'יעלה ויבוא' ואינו יודע את נוסח הברכה שתיקנו [שנתן שבתות למנוחה] וכו', למה עליו לחזור לראש ברכת המזון, שלכאורה יאמר מיד בסיום בונה ירושלים 'רצה' או 'יעלה ויבוא', וכמו 'מוריד הגשם' או 'יעלה ויבוא' בתפילת שמונה עשרה. וראה מה שכתבנו שם.

[משנב שם]

כְּאֵלוּ עוֹמְדֵי עֲדִין בְּאֶמְצַע בְּרָכָה.⁽³³⁾

(33) וכל זה הוא דוקא כשאמר 'למדני חוקיך', אבל אם היה חותם את הברכה כגון 'חונן העתה', כתב בשורת אמרי יושר (ח"ב סי' ט ס"ק יא) שנחשב נוסח של ברכה גמורה עם חתימה, אלא ששינה את הנוסח ונחשב ברכה לבטלה, ולכן כבר לא מועיל תיקון.

(23) אולם ארצות שימות החורף שלהן הם בזמן הקיץ של ארץ ישראל, וכן להיפך [כארצות ארגנטינה, ברזיל, אוסטרליה]. כתבו בשורת תורת חיים (ח"ג סי' ג, שהוא הראשון שדן בזה) והגר"ש סאלאנט (הובאו דבריו בשורת בצל החכמה ח"ו סי' פה בתשובה ליהודי אוסטרליה) שאם אין הגשמים מוזקים במקומם, יאמרו 'מוריד הגשם' משמיני עצרת עד יום טוב הראשון של פסח, ואם הגשמים מוזקים להם, דעת התורת חיים שלא יזכירו, מאידך, דעת הגר"ש סאלאנט שאם כבר נהגו שלא להזכיר [כשהגשמים מוזקים להם], לא יזכירו, אך לכתחילה גם במקומות אלו יזכירו, ובשורת מנחת יצחק (ח"ו סי' קעא) העלה כדעת התורת חיים, וכתב שלכן יאמרו כל השנה 'מוריד הטל', שבוה ודאי יצאו ידי חובה. ולענין שאלת 'טל ומטר' במקומות אלו, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' קיז ס"ק יא).

[ביה"ל ד"ה ואפלו]

דְּיִתְפַּלְל בְּתוֹרַת נְדָבָה כָּל זֶה בְּמִדְוֵינֵינוּ.⁽²⁴⁾

(24) אולם החו"א (א"ח סי' יח ס"ק ז) כתב שלענין הזכרת גשם אין לחלק בין זמן של עצירת גשמים לשאר הזמנים, ועליו לחזור ולהתפלל.

[משנב ס"ק כו]

אֶפְלוּ אִם אָמַר 'מְשִׁיב הַרוּחַ'.⁽²⁵⁾

(25) ואם אמר 'מוריד השלג', כתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל פכ"ג הע' קכא) שלכאורה לא מועיל.

ואם טעה ואמר 'מוריד מטר', וכן אם במקום 'ותן טל ומטר' אמר 'ותן טל וגשם', כתב הערוך השלחן (ס"ב) שיצא ידי חובה. וכן כתב הגר"ח קניבסקי (הליכות חיים ח"א תשובה קיח).

[ביה"ל ד"ה מחזירין]

הִנֵּה מִתְפַּלֵּל בְּקַמְעֵין שֶׁבַע דְּבַעֲבָדָה.⁽²⁶⁾

(26) אמנם הדעת תורה (סי' רסח סי"ג) כתב, שכל דברי הרעק"א הם רק לדעת המג"א (סי' רסח סי"ק טו) שיחיד שאמר 'מעין שבע' במקום שמונה עשרה יצא בדיעבד, אך לדעת הא"ר (הובא במשנ"ב שם סי' כח ובביה"ל שם ד"ה ושמע) שאינו יוצא בזה ידי חובה, ומועיל לו רק אם שמע 'מעין שבע' מהשי"ץ או שאמר עמו, אם כן לכאורה גם כשטעה ולא אמר 'מוריד הגשם' לא יצא ידי חובה, וסיים שצ"ע בזה.

והגר"ש אלישיב (שלמי יוסף כולל פוניבו' ביצה סי' קד) ביאר בדברי הרעק"א, שכונתו רק להוכיח שמוה שמועילה לו שמיעת ברכת 'מעין שבע' מהשי"ץ ויוצא ידי חובה, מוכח שאין הזכרת גשם מעכבת, ומה שצ"ע הרעק"א לדברי המג"א, הוא רק לרווחא דמילתא שיש עוד צד להקל. וראה מה שכתבנו בביה"ל לקמן (סי' רסח שם).

ואם שכח 'מוריד הגשם' ושמע 'מעין שבע' מהשי"ץ, כתב בביה"ל לקמן (שם ד"ה או) שיצא ידי חובה, שהרי אפילו לא התפלל כלל בליל שבת בדיעבד יוצא במעין שבע' ששומע מהשי"ץ, ואם כן כל שכן כששכח 'מוריד הגשם'.

ואם שכח 'יעלה ויבוא' בליל שבת חול המועד, כתב הדעת תורה (שם) שלדעת הרעק"א לא יחזור, שהרי גם במעין שבע' לא אומרים 'יעלה ויבוא', וכמו בשכח 'מוריד הגשם', מאידך דעת הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה אות טו) שיש לחלק, שכן ברכת 'מעין שבע' נתקנה לליל שבת ולא ליום טוב וחול המועד, ומה שאומרים אותה גם בשבת חול המועד הוא רק בגלל השבת, שלא רצו לעשות בה שינוי משאר שבתות השנה, אך לא תיקנו להזכיר בה יום טוב, מה שאין כן 'מוריד הגשם', שהרי תיקנו לומר 'מעין שבע' הן בימות החמה והן בימות הגשמים, ובכל זאת לא מזכירים בה גשם, אם כן מוכח שהוא לא לעיכובא.

ואם שכח 'המלך הקדוש' בליל שבת של עשרת ימי תשובה, כתב

הלכות תפלה סימן קיד

*ובכל מקום ששעה בהם (לד) חוזר (יב) לראש, בין שהוא יחיד בין שהוא צבור (טו): ז *כָּבֵל מֵקוּם שְׁעוּהָ שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים 'חֹזֵר לַבְּרַכָּה שְׁטַעְהָ בֵּה' הֲגִי מְלִי שְׁטַעְהָ בְּשׂוּגֵי, [*] *אָבֵל בְּמִזִּיד וּמִתַּכֵּן חֹזֵר לְרֹאשׁ: ח (לה) בִּימֹת הַחֲמָה אַם נִסְתַּפֵּק אִם הַזְּכִיר 'מוֹרֵיד הַגֻּשָׁם' אִם לֹא, (לו) *עַד (לז) שְׁלֹשִׁים יוֹם (לה) בְּחֻזָּקַת שְׁהַזְכִּיר (יג) הַגֻּשָׁם וְצִרְיָף לַחֹזֵר. הִגָּה וְהוּא הַדִּין לְדַרְשׁן דָּאֵין מְזַכְרִין טַל בִּימֹת הַחֲמָה, אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אִמֵּר 'מוֹרֵיד הַגֻּשָׁם' בִּימֹת הַגֻּשָׁמִים, כֹּל שְׁלֹשִׁים יוֹם חֹזֵר, וְדָבָר אִמֵּר כְּמוֹ שֶׁרַגִּיל, וְהָרִי לֹא הַזְכִּיר לֹא טַל וְלֹא גֶשֶׁם; וְלִאֲחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵינוֹ חֹזֵר (ד"ע): ט *אִם

ל טור בשם אבי הערוך מ' ריהלמי פ"ק קמ"א והעניתי ט טור בשם הר"ם מרזובינר

באר היטב

(יב) לראש. כגון ששעה בחתימתן או שלא אמר המלך הקדוש בין ר"ה ליו"ט, אבל טעה באמצע אין בכך פלוג, עמ"א: (יג) הגשם. משום דרגיל טל וכן גשם, אבל בימות הגשמים לא שרף לומר נסתפק אם הזכיר הגשם וכו'.

משנה ברורה

האחרונות. והשעם, דש של ראשונות ענינם אחד, לסדר שכחו של מקום קדם שאלת צרכיו, כעבד שמסדר שבו לפני רבו קדם שמכבש פנים ממנו, ושלש אחרונות הן כעבד שקבל פנים מרבו, שמשבחו והולף לו: (לד) חוזר לראש. ונדקא (יט) אם טעה בחתימתן, שחתם בכרכה זו פענן ברכה אחרת, או שחתם בעשרת ימי תשובה "האל הקדוש" ולא נזכר עד לאחר פרידבור, שאי אפשר לו שוב לתקן טעותו, שאין תורה מועלת אלא תוך פרידבור, וכל כהאי גוונא איזה דבר שאם היה ארע פנה בכרכה אחרת היה צריך לחזור לראש אותה ברכה, לכך בשלש ראשונות ואחרונות חוזר לראש³⁴, ודחשבוט כדא; אבל אם טעה באמצע, אין מעכב. ועין לעיל בסיומן סח סעיף קטן א במשנה ברורה שבארנו שם באריכות: ח (לה) בימות החמה וכו'. משום דרגיל מימי החורף לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", על-כן נסתפק לו אולי אמר עכשו גס'כן הכי ולא אמר "מוריד הטל" כשאר בגי'אדס, אבל להפך לא מצי המחבר למנטק, דהניו שנסתפק לו בימות הגשמים אם הזכיר גשם, דהמחבר ארי' למנהג ספרד שנוהגין לומר בימות החמה "מוריד הטל" ויצא בזה אפלו בימות הגשמים, וכנ"ל בסעף ה, וזל זה כתב רמ"א: ולידין דאין מוזכרין טל בימות החמה, ממילא יש להסתפק נמי בימות הגשמים: (לו) עד וכו'. דעד זמן זה חזקה שאמר כמו שרגיל עד עתה, אבל כמאן ואלף כבר הרגל לשונו לומר פה לכה: (וב) שלשים יום. ואף על-גב דבסעף ט פתח דיי בתשעים פעמים, ובשלשים יום יש יותר מזה מפני שכל המוספיס, כבר תרצו (כז) הרבה מאחרונים דשלישים יום גם ירצה לומר, כמנין תפלות התמידיות שיש בשלשים יום, דהניו שלש פעמים ביום, ואס'כן לדבריהם לא בעינו שלשים יום שלמים, אלא פין שהשלם תשעים תפלות ממילא הרגל לשונו לומר פה לכה. ולענין שאלה, דאין בשלשים יום תשעים תפלות מפני תפלת שבת יום טוב שאין בהן רק שבע ברכות, יצמח מזה חמרא, דיהא צריך לחזור מספקא אפלו אחר שלשים יום, עד שישלם תשעים תפלות³⁸ שהרגל לשונו לומר בהן בחגן. ומדברי הגר"א ועוד כמה אחרונים משמע דהעקר תלי רק בשלשים יום, בין להקל בין להחמיר³⁹; ונראה דלמעשה יש להקל (מ) כשיניהם, דספק ברכות להקל⁴⁰. כתב הט"ז: אם שגג או פשע באיזה יום או יומים מאלו השלשים יום ולא התפלל כלל, מפל מקום לא הירע חזקה על-ידי זה ואין צריך להשלים כנגד זה יום אחר, עין שם. וכתב בספר מגן גבורים, דכל-שכן אם שאל ב"שומע תפלה" וכדומה דעולה לו. ועין במחצית השקל ובספר מאמר מדרכי ובדרך החיים, שכלם מפקקים בדינו של הט"ז: (לה) בחזקת שהזכיר וכו'. ואם ברור לו שניה בדיעו לזכר מעין המארע [לענין הנזרה ושאלה ו"עלה וכו'"] וכגאי גוונא בתוך התפלה, ולאחר זמן מפלג⁴¹ נפל ספק בלב⁴² אס וכו' התפלה לא, אין צריך לחזור; ואם נתעורר הספק

שערי תשובה

פ"ד לראש, עין שם: [*] אָבֵל בְּמִזִּיד. עין ב"ש צ"ע ביהוה ל' ו' ה' שמה ל' מי שיש רבנו יונה דפסקינן זה אמרו רה"ע"ה על עין מוריד שאין מועיל קורבן ע"ש, ולכן זה שהוריד מימי החורף, [ונאף] שעכשו אומר גי'כ משיב הרוח ומוריד הטל אפשר דטעה בין

באר הגולה

אותה ברכה, כמו שהתחיל אחרת דמי וחוזר לראש. והנה אף שהבי"ח נתמקנן אברהם ושאר אחרונים סבירא להו דלהלכה נקטין כדעת השלחן ערוך דסבירא לה דמפניו שחביא רה"א"ש את דעת הרמב"ה דלהלכה הכי נקטינן, מפל מקום צריך עיון: תדא, כי האליה רכה נשאר בצורך עיון, דברך המרדכי שקבת בשמו דאומר כלי חתימה, וחוה את עצמו למה שקבת בשמו בפרק תפלת השחר, דלפי מה שקבת שם יהיה הדין דצריך להתחיל מ"משיב הרוח" ולגמר עד סוף הברכה ומה שרצה פרוי מנדיס לתרוץ קצת קצתו, אין לו מקום כלל להמעיין באגדה גופא, דקבת שם בפרוש דרשב"ה פסק כמלמדא דרין ואל כירישלמי, וגם תהא המרדכי ארי בערכית ראש חדש]; שנית, כי בבאר הגר"א נשאר גס'כן בקאשי על פסק השלחן ערוך [וענין בספר עלי"ח שהקשה גס'כן על הטוביה"ה מפה דאמר שם: כעבודה חזרה לעבודה, וישב קצת], ומשמע דסבירא לה גס'כן כדעת הר"ש"ל; ולכך כל זה מצאתי עוד כמה גדולי הראשונים דסבירא להו דלא כרשב"ה, והוא היר"א שהובא בשלטי"י גבורים פרק תפלת השחר וגם בספר ברכה מלושט בתוספות ר"י חסיד בשם רבו, וכן בהגהת סמ"ק פתב בהר"א דאפלו אס נזכר קדם שהתחיל "אתה קדוש" חוזר לראש, וגם מרמכ"ם משמע דלעולם חוזר לראש, כמו שהובא בבית יוסף, וכן בספר קצור שלחן ערוך פסק גס'כן דחוזר לראש, עין שם בהג"ה שבסוף ספרו, וצריך עיון לדניא. והנה אף דלהכריע נגד השלחן ערוך קשה מאד, אחרי דהרבה ותרבה מגדולי האחרונים קומי בשית השלחן ערוך וישבו בדיק את כל הנשיות של השיעונו הוו, על-כ"פנים נראה ל' דאם אח" שואמר "ברוך אתה ה' נזכר ששכח "משיב הרוח", לא יגמר את הברכה, אלא יסיים "למדני חרף" כדי שיהיה קטורא פסוק לברך, ונחזור ל"משיב הרוח" ונגמר כסדר, והוא הדין ב"עלה וכו'"] וכגאי גוונא אס שכח ונזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'", וסיים "למדני חרף" ויחזור אחר כך ויאמר "עלה וכו'"] ו"חזקתה" כסדר; ולענין "טל ומטר" גס'כן לפי זה נראה דאם שכח להזכירו באמצע וסיים כרשב"ה³⁵, אף שלא התחיל "תע"ה" מכל מקום שוב לא יאמר כאן "טל ומטר", דהלא יכול לאמר ב"שומע תפלה" ויצא לכלי עלמא: * ובכל מקום ששעה בהם. ומה שפסק בסעף ד דאם הזכיר גשם חוזר רק לראש הברכה, כתבו האחרונים דסבירא להו דכיון שלא סיים ענין הברכה אין זה טעות גמור על-תשעה שיצטרף על-ידי זה לחזור לראש, ורק תורה בעלמא בעינו, שחזור הברכה ולא יאמר³⁶. ועין לעיל בסיומן קד סעיף קטן כא במשנה ברורה כמה שפתיכנו שם בשם החי"אדס, והוא הדין לענין שח או שהזכיר מארע שאר ימים בתפלה, כל זמן שלא סיים אותה ברכה אין צריך רק לחזור לתחלתה: * אבל במזיד וכו'. עין לעיל סימן קד סעיף ו לענין שיהא דלכוונה סותר להו דהקא, ועין באחרונים שחתרו לישב זה, ובבאר הגר"א שם משמע דהרש"א אין לחלק בין שוגג למזיד, אבל מדברי שארי כל האחרונים מוכח דהרש"אס דלהלכה כמו שפסק הטור ששולחן ערוך פה³⁷. וכתבו הפ"ח ואלוהי רבתי, דאפלו אס היה התקלה בעל אידה מן הפרכות האמצעיות גס'כן חוזר לראש התפלה, דכל י"ח ברכות נאמרו כסדר וכלן חשובין כברכה אחת לענין זה: * עד שלשים יום בחזקת וכו'. עין במענה ברורה דיש דעות בין הפוסקים אם שלשים יום משא או כמנין שלשים יום, דהינו תשעים תפלות. והנה דהפוסקים שסוברין דחלי בשלשים יום משא בין להקל ובין להחמיר, דלכוונה היום הראשון מצטרף גס'כן ליום שלם אף שלא התחילו בו יום במוסף או במנחה. אך יש לענין לענין שאלה, דבנה גס'כן השעור שלשים יום כמו לענין הנזרה, כמו שקבת האליה רכה, אס מצטרף שני ימים ראשונים של פסח גס'כן לנה³⁸. והנה לפי דעת האחרונים החולקים על הט"ז כמה שקבת דאם שגג או פשע יום אחר ולא התפלל כולל דמצטרף לענין חזקה שלשים יום, ודאי דכל-שכן בזה דלא מצטרף, אף מסתפקנא לדברי הט"ז, דאלי הט"ז לא מריי רק באם דגל באמצע ולא בתחלתו, או אולי דגם בתנן מפניו שבצורה השני ימים האלו נשלם שלשים יום שלא אמר בהן "טל ומטר", כבר העיתק עצמו מתוקתו שקדם לכן: * אס ביום ראשון של פסח וכו' תשעים פעמים וכו'. עין בבאר הגר"א שחולק ומסכים לשיטת רבנו פרץ המובא בטור דלא סבירא להו נה³⁹, וגם בט"ז מפקפק בספק⁴⁰, וגם ב"מ מפקפק בספק⁴¹, וגם במגן גבורים פסק לענין שאלה להקל כהגר"א ונש"ז דיי בלי יום ולא בעינו צ' תפלות, ודלא כדברך החיים:

שער הצינור

(לו) מגן אברהם: (מ) דברכי'משה' ואלהי רכה וזכר' החיים: (מב) וגם כמגן גבורים פסק לענין שאלה להקל כהגר"א ונש"ז דיי בלי יום ולא בעינו צ' תפלות, ודלא כדברך החיים:

הלכות תפילה סימן קיד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק לז]

לְכָךְ בְּשֵׁלֶשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְאַחֲרֵיכֵן חֹזֵר לְרֵאשׁוֹ.³⁴

34) ואם חזר רק לתחילת אותה ברכה שטעה בה, כתב הא"א (בוטשאטש, ס"ו) שיש לומר שיצא ידי חובה, וסיים שעדיין צריך עיון. מאידך, דעת הגרי"ש אלישיב (פניני תפלה עמ' קנז) שלא יצא ידי חובה.

[ביה"ל ד"ה בלא]

בְּאִמְצַע וְסוּם בְּרַכַּת הַשְּׁנִימִם.³⁵

35) וגם אם נזכר אחרי שאמר 'השם' שבסוף הברכה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' קעה) שלא יסיים 'למדני חוקיך', כיון שיכול לומר 'טל ומטר' בשומע תפילה, וכן משמע בא"א (בוטשאטש, סי' קיז ד"ה אחר).

[ביה"ל ד"ה ובכל]

שֶׁחֹזֵר הַבְּרָכָה וְלֹא יֵאמַר.³⁶

36) ובכוונת הביה"ל, יש לומר שיחזור לברכת 'אתה גיבור' ולא יאמר שום הזכרה, והיינו לדעת הרמ"א (בס"ג) שאין מזכירים בימות החמה לא גשם ולא טל, וחוזר ולא מזכיר כלום (שיהי' הלכה אורת כד).

[ביה"ל ד"ה אבל במזיד]

כְּמוֹ שֶׁשָּׂמַת הַטּוֹרֵה שְׁלֵטֵן צְרוּף פ"ה.³⁷

37) ולכן כתב במשנ"ב לעיל (סי' קד ס"ק כה) שאם שח במזיד, צריך עיון גדול בזה, שיש אומרים שיחזור תיכף לראש התפילה אפילו בשיחה מועטת, ויש אומרים שאין חילוק בין שוגג למוזד.

[משנ"ב ס"ק לז]

עַד שֶׁיִשְׁלַם תְּשׁוּבָתוֹ תְּפִלוֹתָו³⁸ וְכוּ', בֵּין לְהִקְלֵל בֵּין לְהַחְמִיר³⁹ וְכוּ', דִּסְפֵק בְּרִכּוֹת לְהִקְלִיל.⁴⁰

38) ושי"ץ המתפלל לפני העמוד, כתבו השערי תשובה (ס"ק טו) והערור השלחן (ס"ד) שיכול לצרף גם את חזרת השי"ץ לחשבון התשעים תפילות.

39) ואם בתוך השלשים יום טעה בתפלתו, הביא הכף החיים (ס"ק נב) שאין צריך להתחיל למנות מחדש שלשים יום, וגם אין צריך להשלים את היום שטעה, והביא שיש חולקים, וכן דעת המקור חיים (ס"ח) שעליו להתחיל את השלשים יום מחדש. והפתחי תשובה (ס"ח) כתב שעליו להשלים את היום שטעה, אך אין סותר את הימים שלפניו, וגם הגרש"ז אויערבך הורה (הליכות שלמה תפלה פ"ח ארחות הלכה הע' 94) שאינו סותר מנינו לגמרי, רק צריך להוסיף קצת על המנין להשלים למנין תשעים תפילות.

ואם מכיר בעצמו שהחזיק אף קודם שלשים יום שאינו טועה, כתב הפתחי תשובה (שם) שרשאי להחזיק עצמו שלא טעה, וכן הורה הגרי"ש אלישיב (פניני תפלה עמ' קנד). וכן להיפך, מי שמכיר בעצמו שטעה גם אחרי שלשים יום, ומסופק אם טעה כתב הפתחי תשובה (שם) שעליו לחזור, מאידך, הכף החיים (שם) הביא דעות חלוקות בזה. ובשו"ת רב פעלים (חי"ב סי' יז) כתב שכיון שבספקות אלו נחלקו הפוסקים, ספק ברכות להקל, אכן אם יכול לחזור להתפלל,

ייתנה שאם אינו חייב בה תהיה התפילה בתורת נדבה.

40) וגם כשמסופק תוך כדי עמידתו בתפילה, הורה הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה אות כז) שימשיך להתפלל, ואף שלדעה שצריך לחזור הרי כשממשיך להתפלל ואינו חוזר לכאורה מברך ברכות לבטלה, מ"מ יש לומר שגם במקום שאדם טועה ולא מתפלל כראוי אינו נחשב כאילו לא התפלל, אלא נחשב שהתפלל רק שלא יצא בזה ידי חובה, וכעין זה כתבנו בביה"ל לעיל (סי' קא ס"א ד"ה והאידינא).

[משנ"ב ס"ק לח]

וְלֹאֲחֵר זְמַן מְפָלְגִים⁴¹ נְפִיל סָפֵק בְּלִבּוֹ.⁴²

41) ובשיעור זמן מופלג, הסתפק הגרש"ז אויערבך (שש"כ פני"ז הע' יז) האם תלוי דוקא בסיום התפילה או אפילו אם מאריך בתפילתו גם כן נחשב זמן מופלג, אם עבר שיעור זמן שבו יתכן שישכח מה שאמר.

42) ואם קטן שמע אותו כשהתפלל ואומר לו שלא טעה, הורה הגרש"ז אויערבך (שש"כ שם) שהקטן נאמן, שאין זה שייך לעדות אלא הוא גילוי מילתא בעלמא.

[ביה"ל ד"ה עד שלשים]

שְׁנֵי יָמִים רֵאשׁוֹנִים שֶׁל פֶּסַח גְּסִיפֵן לְחֵן.⁴³

43) ואם לא התפלל ב"ד ניסן או כמה ימים לפני פסח, הורה הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה אות ל) שגם לסברא זו אי אפשר לצרפם, אף על פי שגם בימים אלו כבר לא אמר 'טל ומטר', ורק על יום ט"ו ניסן הסתפק הביה"ל, כיון שזה יום ההכרזה לתחילת יתן ברכה, ובדעתו חושב על ההלכות הקשורות לימים אלו, ולכן יתכן שמצטרף.

[ביה"ל ד"ה אם ביום]

דְּלֹא סְבִיבָא לֵה כַּן.⁴⁴, וְגַם בְּט"ו מְפָקֵק בְּפֶקֶס זַה.⁴⁵

44) ובביאור מחלוקתם, כתב הגרי"י קניבסקי (קהלות יעקב ב"ק סי' כט) שנחלקו לענין שור שנעשה מועד בג' נגילות, האם כשנוגג ג' פעמים זו ראייה והוכחה על טבעו שהוא נגון, או שזה הרגל שכשנוגג ג' פעמים נעשה לו טבע לדבר הזה, שרבינו פרץ סובר שזו ראייה והוכחה על טבעו, ואם טבעו ברחוקות כל שכן בקרובות, אבל לענין 'מוריד הגשם' שצריך שיתרגל, לא מועיל אלא אם כן מתרגל בזמן ארוך, והמהר"ם מרוטנבורג [שוו דעת השו"ע] סובר שעל ידי ג' נגילות נעשה טבעו כן, ולכן הוא הדין ב'מוריד הגשם' מועיל לומר תשעים פעמים.

45) כיון שלהלכה לא קיימא לן כרבי מאיר שאם ריחק נגילותיו חייב כל שכן קירב, אלא כרבי יהודה שצריך שלש נגילות בג' ימים. וכיון שנחלקו בזה הפוסקים, הורה הגרש"ז אויערבך (משנ"ב ביצחק יקרא) שלכתחילה אין להשתמש בעיצה זו, שהרי אם יאמר תשעים פעמים ואחר כך יסתפק אם אמר כהוגן, יכנס לספק הפוסקים בזה. אכן לענין הזכרת 'מוריד הגשם', הורה (הליכות שלמה פ"ח דבר הלכה אות לז) שלכל הדעות מנהג יפה הוא לאומרו תשעים פעמים, שכיון שבארץ ישראל מזכירים 'מוריד הטל' בימות החמה, אפילו אם ישכח לומר 'מוריד הגשם' אינו חוזר, ואם כן אין בזה שום הפסד, ואדרבא יש בזה מעלה שיתרגל להתפלל כראוי.